

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ФАКТОРИ ЇХНЬОГО ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

SOCIAL ASPECTS OF THE ENTERPRISES ACTIVITIES AND FACTORS OF THEIR INFLUENCE ON THE EFFICIENCY OF THEIR FUNCTIONING

УДК 332

Павликівська О.І.

к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Марущак Л.І.

к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

У статті визначено сутність соціальної спрямованості підприємницьких структур, що сприяє вирішенню не лише економічних, а й соціальних завдань. Здійснено аналіз грошових потоків за видами діяльності окремих підприємств промисловості. Визначено взаємодію факторів впливу на формування соціально відповідальних витрат, що дає змогу встановити масштаби виду діяльності підприємства, що впливає на визначення й коригування мети та завдань як підприємства у цілому, так і формування соціальних ресурсів.

Ключові слова: соціально відповідальна діяльність, соціальна спрямованість, ресурси, витрати, грошові потоки, фактори.

В статті определена сущность социальной направленности предпринимательских структур, что способствует решению не только экономических, но и социальных задач. Осуществлен анализ денежных потоков по видам деятельности отдельных предприятий промышленности. Определено взаимодействие факторов влияния на формирование социально ответвен-

ных расходов, позволяющих установить масштабы вида деятельности предприятия, что влияет на определение и корректировку целей и задач как предприятия в целом, так и на формирование социальных ресурсов.

Ключевые слова: социально ответственная деятельность, социальная направленность, ресурсы, затраты, денежные потоки, факторы.

The article has defined essence of the enterprises' social orientation, which helps to resolve economic as well as social tasks. It has been performed analysis of the money flows in accordance with types of activity of particular enterprises. It has been determined the interaction of the influence factors on the formation of socially responsible expenses and that allows to define the scale of the enterprise's type of activity, which influences on the defining and correction of the enterprise's goals and objectives as a whole as well as on the social resources formation.

Key words: socially responsible activities, social orientation, resources, expenses, money flows, factors.

Постановка проблеми. Результативна система управління діяльністю підприємств в сучасних умовах є найважливішою необхідністю зростання соціально-економічного добробуту суспільства. Велике значення набуває планування зростання економічного розвитку кожного підприємства в державі. Проте не менш важливе значення має отримання позитивних соціальних показників та потребує особливої уваги, що сприятиме підвищенню рівня соціального забезпечення суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У вітчизняній науці дані питання досліджено в працях таких учених, як О.М. Головінов, Р.А. Грішнова, А.М. Колот, В.І. Куценко, Г.Ю. Міщук, О.О. Олійник. Значний внесок у розвиток питань соціальної відповідальності здійснили й зарубіжні вчені-економісти: Г. Боуен, К. Девіс, П. Друкер, А. Керрол, М. Портер, М. Фрідман.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розкритті сутності соціальних аспектів діяльності підприємств та визначенні факторів їхнього впливу на ефективність їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасні тенденції в розвитку економіки передбачають неминучу соціальну спрямованість підприємницьких структур, тобто вирішення не лише економічних, а й соціальних завдань. При цьому соціальна спрямованість означає, що фінансово-господарська діяльність суб'єктів економіки здійснюється не лише заради отримання прибутку

(економічний складник), а й заради людини та соціуму (соціальний складник).

Ми вважаємо, що соціалізація економіки промислових підприємств – це трансформація діючих форм організації суспільного відтворення для забезпечення їх довготривалого та стійкого розвитку, що базується на ринкових методах господарювання для забезпечення їх соціальної захищеності й соціальної справедливості.

Розвиваючи ідеї концепції стійкого розвитку, ми переконані, що фундаментом в ній є ресурси підприємств як у матеріальній, так й нематеріальній формах, що відображає взаємовідносини між підприємством та соціумом як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі. При цьому ефект діяльності підприємства великою мірою залежить від розвитку його соціальної функції, внутрішніх і зовнішніх соціальних ресурсів.

Дослідження цих питань висвітлили у своїх працях зарубіжні вчені-економісти Г. Боуен, А. Керрол, К. Девіс, М. Фрідман [1–4] та ін. для наукового аналізу напрямів їх розвитку. Не менш вагомий внесок у своїх працях зробили П. Друкер та М. Портер [5; 6], які найбільш послідовно досліджували соціальні функції та стратегічний підхід у правилах прийняття рішень.

Як відомо, основна діяльність підприємства поділяється на операційну, фінансову та інвестиційну. Враховуючи принципи концепції стійкого розвитку, в діяльності підприємств можна виділити основний, соціальний та екологічний складники.

Враховуючи зазначене, опишемо за допомогою формули (1) основну мету підприємства:

$$M_{\text{під}} = f(\text{ОперД}; \text{ФінД}; \text{ІнвД}) \rightarrow \text{max}, \quad (1)$$

або

$$M_{\text{під}} = f(\text{ОД}; \text{СД}; \text{ЕД}) \rightarrow \text{max}, \quad (2)$$

де $M_{\text{під}}$ – основна мета підприємства; *ОперД* – операційна діяльність (виробництво і реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг); *ФінД* – фінансова діяльність (операції із цінними паперами); *ІнвД* – інвестиційна діяльність (капітальні вкладення в основні виробничі і невиробничі фонди); *ОД* – основна діяльність; *СД* – соціальна діяльність (розвиток об'єктів соціальної сфери, надання соціальних гарантій персоналу, інші соціальні витрати); *ЕД* – екологічна діяльність (розвиток природоохоронних об'єктів, інші екологічні витрати).

До соціально відповідальної діяльності слід віднести сукупні соціальні витрати основної діяльності, соціальну та екологічну діяльність підприємства. При цьому вважаємо, що соціальні витрати основної діяльності слід поділити на прямі та непрямі. Враховуючи зазначене, опишемо за допомогою формули (3) основну функцію соціально відповідальної діяльності (СВД):

$$\text{СВД} = f(\text{ПСВ}_{\text{од}}; \text{НСВ}_{\text{од}}; \text{СД}; \text{ЕД}) \rightarrow \text{optimum}, \quad (3)$$

де $\text{ПСВ}_{\text{од}}$ – прямі соціальні витрати основної діяльності; $\text{НСВ}_{\text{од}}$ – непрямі соціальні витрати основної діяльності, які пропонуємо класифікувати, враховуючи вплив соціальних взаємозв'язків як непрямі соціальні витрати першого і другого порядку.

Для аналізу господарської діяльності підприємства велике значення має групування витрат за економічними елементами, оскільки розрахунок величини кожного елемента на одиницю продукції та їх питома вага в загальному обсязі витрат, їх динаміка та зміни дають змогу робити обґрунтовані висновки про ефективність системи управління підприємством. До елементів витрат слід віднести:

- матеріальні витрати (Мв): сировина, матеріали, паливо, запасні частини, тара, напівфабрикати, допоміжні та інші матеріали;
- витрати на оплату праці (Вопл.пр.): основна та додаткова заробітна плата, інші компенсаційні та заохочувальні виплати (надбавки і доплати до тарифних ставок і окладів за роботу в нічний час, за понаднормову роботу);
- відрахування на соціальні заходи (Всоц.зах.), відрахування на пенсійне забезпечення і на соціальне страхування, відрахування на індивідуальне страхування персоналу підприємства (ЄСВ);
- амортизація (А): амортизаційні відрахування основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів;
- інші операційні витрати (Він.оп.д.): витрати на послуги зв'язку, на відрядження, плата за розрахунково-касове обслуговування тощо.

Крім того, важливо пам'ятати, що оплата праці працівників соціально-культурних підрозділів, які перебувають на балансі підприємства, витрати на проведення оздоровчих заходів не включаються у собівартість продукції, а покриваються за рахунок прибутку підприємства.

До фінансових витрат належать витрати на відсотки (за користування отриманими кредитами, за фінансовою орендою тощо) та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу. Під інвестиційною діяльністю, як правило, розуміють діяльність, яка пов'язана з придбанням і реалізацією необоротних активів.

Для деталізації соціальних аспектів господарської діяльності здійснено класифікацію соціальних витрат на: прямі соціальні витрати – витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи та непрямі, які згруповано як непрямі витрати першого порядку (виплата дивідендів, відсотків) та непрямі витрати другого порядку (придбання необоротних активів). Запропонована класифікація соціальних витрат є до певної міри умовною, оскільки, скажімо, непрямі соціальні витрати першого порядку в процесі обороту капіталу перетворюються на прямі соціальні витрати. Наприклад, вкладення у виробництво (інвестиції або непрямі соціальні витрати першого порядку) сприяють створенню нових робочих місць, які передбачають виплату відповідної заробітної плати персоналу та здійснення відрахувань із заробітку на соціальні заходи (прямі соціальні витрати) тощо.

У результаті дослідження, виконаного для різних за величиною підприємств, можна стверджувати, що є до певної міри соціально орієнтованими системами, оскільки від 9,0% до 18,6% від загального обсягу використання грошових коштів операційної діяльності пов'язані з прямими соціальними витратами й близько 15% – з непрямими соціальними аспектами першого порядку (виплата дивідендів, відсотків тощо).

Доведено, що в системі соціально відповідальної діяльності підприємств формуються та функціонують різні групи зацікавлених сторін, які запропоновано класифікувати, враховуючи з-поміж інших фактор очікування стейкхолдерів від соціально відповідальної діяльності. Для кращого розуміння зазначених факторів сформуємо функцію факторів соціально відповідальних витрат залежно від запитів стейкхолдерів:

$$\text{СВД}_в = f(\Phi_{\text{зе}}, \Phi_{\text{пр}}, \Phi_{\text{гал}}, \Phi_{\text{інд}}, \Phi_{\text{особ}}, \Phi_{\text{фін}}, \Phi_{\text{зс}}), \quad (4)$$

де $\text{СВД}_в$ – витрати, пов'язані із соціально відповідальною діяльністю; $\Phi_{\text{зе}}$ – загальноекономічні фактори; $\Phi_{\text{пр}}$ – нормативно-правові фактори; $\Phi_{\text{гал}}$ – галузеві фактори; $\Phi_{\text{інд}}$ – індивідуальні фактори; $\Phi_{\text{особ}}$ – фактори, пов'язані з особливостями діяльності підприємства; $\Phi_{\text{фін}}$ – фінансові фактори; $\Phi_{\text{зс}}$ – фактори, пов'язані з очікуваннями зацікавлених сторін – соціальних партнерів.

За позитивної сукупної дії зазначених факторів відбувається економічне зростання підприємства, забезпечується його стабільний розвиток. За цих умов соціально відповідальні витрати змінюватимуться, матимуть тенденцію до росту (рис. 1). Під час побудови графіку необхідне відображення вихідної точки «СВДвп», яка є закріпленою на певному встановленому рівні відповідно до законодавчих вимог (Кодекс законів про працю, Податковий кодекс, інші нормативно-правові вимоги).

Слід зазначити, що стратегія підприємства – це не одномоментний план, а визначення плану дій з урахуванням часового параметру (на коротко-, середньо- і довгострокову перспективи). Тобто необхідно враховувати ступінь впливу кожного фактору на соціально відповідальну діяльність підприємства, що можливо за допомогою кореляційно-регресійного аналізу на підставі даних, що характеризують як результати господарювання, так і напрями і масштаби соціально відповідальної поведінки господарюючого суб'єкта. Результати здійсненого аналізу дадуть змогу приймати більш зважені управлінські рішення під час вибору стратегії підприємства.

У дослідженні акцентовано увагу на тому, що теоретичні проблеми соціально відповідальної діяльності в сукупності розглядалися з погляду філософських, психологічних та юридичних аспектів. Проте ми переконані, що для розвитку цього виду діяльності необхідна передусім економічна інформація, згрупована за тривалий період часу, сформована у спеціальній нефінансовій (соці-

альній) звітності, або комбінована звітність (поєднання фінансових та соціальних показників). Зазначене пов'язано з тим, що наявна фінансова звітність не дає змоги розкривати інформацію про вплив різних факторів на соціальні аспекти діяльності промислових підприємств. За цих обставин на даний момент неможливо оцінити ступінь впливу виділених у роботі груп факторів формування соціально відповідальних витрат підприємства. Проте за наявності відповідної статистичної інформації можливо дослідити вплив зазначених факторів на масштаби й умови соціально відповідальної діяльності. Більше того, використання зазначених інструментів дає змогу формувати соціальні ресурси та прогнозувати розвиток бізнесу загалом.

У процесі дослідження нами здійснено аналіз впливу двох факторів на соціальні аспекти діяльності підприємств: процентної ставки рефінансування (встановлюється НБУ) та податкової політики щодо обов'язкових внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування (табл. 1).

Отже, у процесі дослідження встановлено таке:

- високий ступінь кореляційної залежності між середньозваженою ставкою рефінансування НБУ і соціально відповідальними витратами ПАТ «ТРЗ «Оріон»;
- ступінь кореляційної залежності нижчий за середній рівень між максимальною ставкою відрахувань у державні позабюджетні фонди і відрахуваннями на соціальний захист ПАТ «ТРЗ «Оріон».

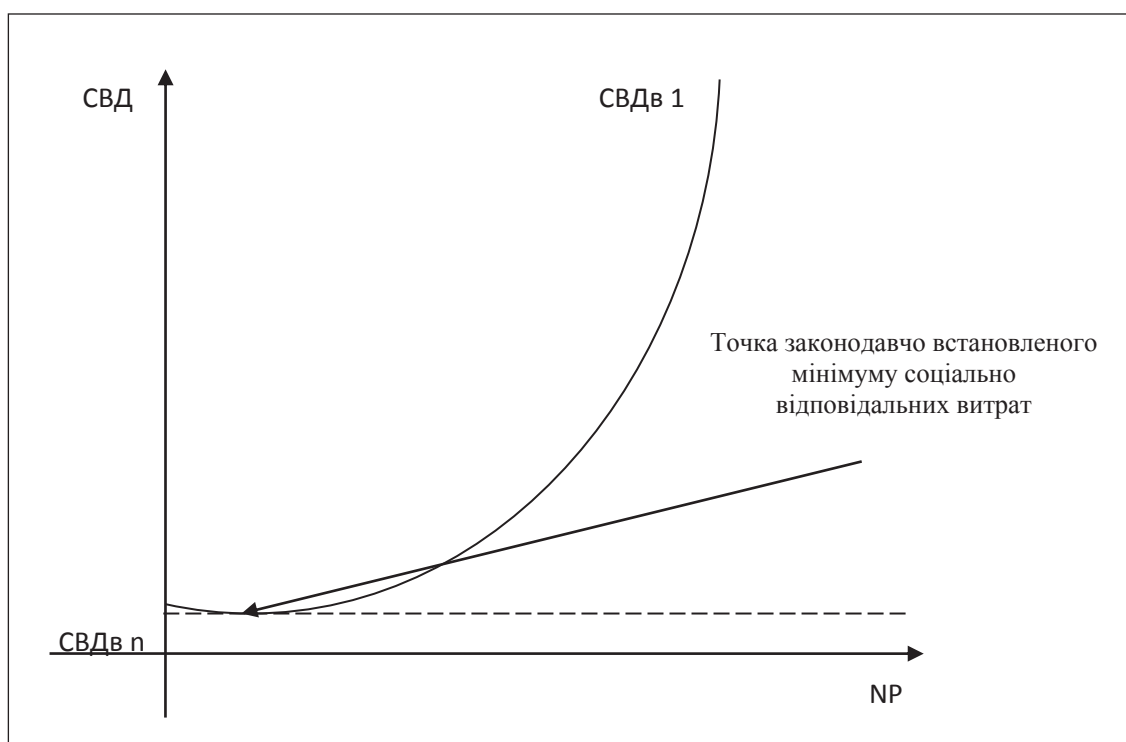

Рис. 1. Динаміка соціально відповідальних витрат

Інформаційне забезпечення кореляційного аналізу факторів формування соціально відповідальних витрат ПАТ «ТРЗ «Оріон»

Рік	Максимальна ставка відрахувань в державні позабюджетні фонди, %	Середньозважена ставка рефінансування НБУ, %	Оплата праці, тис. грн. (Вопл.пр.), тис. грн	Відрахування на соціальні заходи, тис. грн. (Всоц.зах.), тис. грн.	Сплата податків, тис. грн. (Т), тис. грн.	Соціально відповідальні витрати (Вопл.пр. + Всоц.зах. + Т), тис. грн.
2007	36,66	10,10	9748	4967	5124	19839
2008	36,66	15,30	9429	4752	4976	19157
2009	36,76	16,70	9127	4487	4825	18439
2010	36,76	11,62	8928	4132	4666	17726
2011	36,76	12,39	7517	4161	2509	14187
2012	36,76	8,13	7586	4025	3127	14738
2013	36,76	7,15	7594	3451	3406	14451
2014	36,76	15,57	10608	6126	5408	22142
2015	36,76	25,22	19845	6780	7936	34561
2016	22	17,36	17970	4781	9486	32237

Джерело: складено на основі [7]

Коефіцієнт кореляції між:

-0,87497697 ставкою рефінансування НБУ і соціально відповідальними витратами;

-0,3787538 ставкою рефінансування НБУ і сумою соціальних відрахувань;

0,786326815 оплатою праці і сумою соціальних відрахувань.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, взаємодія виділених факторів впливу на формування соціально відповідальних витрат дає змогу встановити масштаби цього виду діяльності підприємства, що впливає на визначення й коригування мети та завдань підприємства у цілому, формування соціальних ресурсів зокрема. Величина СВД-витрат і їх склад по кожному об'єкту встановлюються за межами підприємства. Однак якість підбору таких відомостей, правильність їх оформлення і своєчасність надходження на підприємство залежать від персоналу, який спеціалізується на виконанні таких операцій. Тому, незважаючи на мінімальну роль підприємства у формуванні змістовної частини вихідних даних, передусім саме воно в межах наявних у

нього можливостей визначає повноту надходження в систему інформаційного відображення соціальних витрат та їх контролю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bowen Howard R. Social Responsibilities of the Businessman. N.Y.: Harper & Row, 1953. 298 p.
2. Carroll A.B. Corporate social responsibility: Evolution of definitional construct. Business and Society. 1999. № 38(3). P. 268–295.
3. Davis K., Blomstrom R. Business and Society: Environment and Responsibility. N.Y.: McGrawHill, 1975. P. 174–175.
4. Friedman M. The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits. The New York Times Magazine. 1970. September 13. P. 173–178.
5. Друкер П.Ф. Практика менеджмента. М.: Вільямс, 2000. 398 с.
6. Портер М.Э. Конкуренция. М.: Вільямс, 2000. 495 с.
7. Процентні ставки рефінансування банків Національним банком України. URL: https://bank.gov.ua/files/Inter_r_ref.xls.